

Archeologisch Bureauonderzoek
Nieuwstraat 64 – Best (gem. Best)

Bureauonderzoek Rapport 254

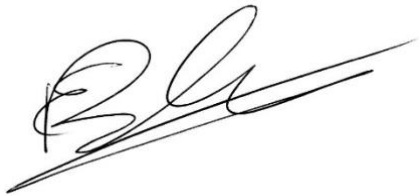
Edwin Blom

Colofon

Titel Archeologisch Bureauonderzoek Nieuwstraat 64 – Best (gem. Best).
Auteur Drs. E. Blom

In opdracht van BRO Adviseurs in ruimtelijke ordening, economie en milieu B.V
Status rapportage concept; versie 1.0

Datum 6 oktober 2025
Projectcode De Tijd 25025

E. Blom

Archeologisch Adviesbureau De Tijd

Celebesstraat 53
1521 BS, Wormerveer
T: +31 (0)6 462 81 834
E: edwinblom@aa-detijd.nl

© AA De Tijd, Wormerveer

Foto's en tekeningen: AA De Tijd, tenzij anders vermeld.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur. Archeologisch Adviesbureau De Tijd aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	4
administratieve gegevens	6
Inleiding	7
Doel en aanleiding van het onderzoek	7
Afbakening van het plan- en onderzoeksgebied	7
Beleidskader	8
Bureauonderzoek	10
Methoden	10
Resultaten	10
bekende archeologische waarden binnen Onderzoeksgebied	15
Bodemverstoringen	19
Gespecificeerd Archeologisch Verwachtingsmodel	19
Conclusies en advies	21
Geraadpleegde bronnen	23
Bijlage 1. Overzicht van de inrichting van het tankstation aan de nieuwstraat 64 (uit rapport bodemonderzoek).	24
Bijlage 2. Plangebied op de geomorfologische kaart (1:50.000)	25
Bijlage 3. plangebied op de Bodemkaart (1:50.000)	26

SAMENVATTING

BRO Adviseurs in ruimtelijke ordening, economie en milieu B.V. heeft het voornemen om in het centrum van Best een voormalig benzinepompstation te ontwikkelen tot woonlocatie (plangebied Nieuwstraat 64). Er zullen ca 30 starterswoningen gebouwd gaan worden in een wijkje dat verder zal worden voorzien van een doorgaande weg, ondergrondse vuilcontainers, een speelterrein en parkeerplekken. Ook is er ruim voldoende aandacht voor groenvoorzieningen. De exacte omvang van de bodemingrepen (zowel horizontaal als verticaal) zijn bij het opstellen van dit bureauonderzoek echter nog onbekend. Voor de geplande ontwikkeling is een omgevingsvergunning (TAM-omgevingsplan) noodzakelijk.

Het plangebied heeft een oppervlakte van ongeveer 0,6 ha en ligt ingeklemd tussen de Nieuwstraat in het noordwesten en de Marie Raymakersstraat in het noordoosten. Het tankstation is omstreeks 2020 ontmanteld en sindsdien ligt het terrein braak.

Omdat de met de nieuwbouw gepaard gaande bodemingrepen kunnen leiden tot verstoring van mogelijk aanwezige archeologische waarden, is in augustus/september 2025 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Aan de hand van bekende gegevens is achterhaald of er archeologische vindplaatsen binnen het gebied liggen en welk soort vindplaatsen te verwachten zijn.

De verplichting tot archeologisch onderzoek komt voort uit het vigerende bestemmingsplan Parkeernormen en Archeologie Best (06-02-2017). Voor het plangebied gelden dubbelbestemmingen waarde archeologie 3 en 5. De voor deze waarde aangewezen gronden zijn, behalve voor de andere daar voorkomende bestemming(en), mede bestemd voor instandhouding en bescherming van de op of in de grond aanwezige of te verwachte archeologische waarden. Specifiek voor dit plangebied houdt dit in dat voor bouwplannen groter dan respectievelijk 250 en 2500 m² en dieper dan 30 cm -mv een verplichting tot archeologisch onderzoek geldt. Het is evident dat met de voorgenomen bouwplannen deze vrijstellingsgrenzen worden overschreden.

Uit het bureauonderzoek blijkt de volgende gespecificeerde verwachting:

De jager-verzamelaars uit het laat-paleolithicum en mesolithicum hebben als woon- en verblijfplaats vaak voor de flanken van hoger liggende terreingedeelten in het landschap gekozen die bij voorkeur in de buurt van open water lagen. Water was een belangrijke bron voor het lessen van de dorst. Bij water heerst ook een grotere biodiversiteit, die de jacht en het verzamelen van plantaardig voedsel makkelijker maakte. Het plangebied ligt binnen een zone van hoge (dek)zandgronden, nabij de overgang naar de lager gelegen dekzandvlakten in het noorden. Met name de hogere dekzandgronden zullen aantrekkelijke locaties zijn geweest voor jager-verzamelaars. Er zijn echter geen waterlopen in de omgeving van het plangebied. Om die reden geldt voor het plangebied een **lage** verwachting voor de periode laat-paleolithicum tot en met het mesolithicum.

Binnen het plangebied worden enkeerdgronden verwacht. Deze gronden hebben een plaggende met een conserverende werking van eventueel aanwezige archeologische resten. Eventueel aanwezige resten uit de periode laat-paleolithicum en mesolithicum kunnen onder het verwachte plaggen- of esdek of in de oorspronkelijke bodem voorkomen en kunnen bestaan uit tijdelijke bewoningssporen, haardkuilen, artefacten van vuursteen.

Vanaf het neolithicum ontstaan de eerste landbouwculturen die gekenmerkt worden door sedentaire nederzettingen. In de beginperiode stapt men geleidelijk over naar landbouw en veeteelt. De nederzettingen worden gekenmerkt door permanente woningen die soms diep in de grond gefundeerd waren. Vanaf het neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen heeft men nog steeds een voorkeur

voor hoger en droger gelegen gebieden. De relatief hoge ligging van het plangebied zal in latere prehistorische perioden een gunstige vestigingslocatie zijn geweest. In de (directe) omgeving van het plangebied zijn bijvoorbeeld meerdere vindplaatsen uit de ijzertijd bekend. Op basis van deze gegevens geldt voor het plangebied een **hoge** verwachting voor vindplaatsen uit de periode neolithicum tot de volle middeleeuwen. Resten uit de periode neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen worden onder het plaggen- of esdek of in de oorspronkelijke bodem verwacht en bestaan uit een cultuurlaag, paalkuilen/-gaten, afvalkuilen, fragmenten aardewerk, natuursteen of gebruiksvoorwerpen.

De straten Oranjestraat en Nieuwstraat betreffen oude wegen die de historische bewoningskernen van Best en Verrenbest met elkaar verbonden. Beide nederzettingskernen ontstonden in de late middeleeuwen. Uit bestudering van historische kaarten blijkt dat het plangebied tot ver in de 20^e eeuw onbebouwd was en deel uitmaakte van de agrarische akkergronden tussen deze kernen. Alleen direct langs de Nieuwstraat zien we vanaf ca 1858 bebouwing verschijnen binnen de grenzen van het plangebied. Direct grenzend aan de noordzijde van het plangebied lag de molen van Camps. De molen is vóór 1929 afgebroken.

Op 100 meter afstand van het plangebied werd langs de Nieuwstraat een 13^e-eeuwse boerderijplattegrond met waterputten en greppels aangetroffen. Ook vond men aardewerk uit de periode vanaf de 11^e – 12^e eeuw tot in de nieuwe tijd. Ondanks dat op basis van historische kaarten weinig bebouwing aanwezig was aan de Nieuwstraat, is mogelijk sprake van vroegere bebouwing ter plaatse, mede gezien de aanwijzing van bewoning sinds de 11^e eeuw. Op basis van deze gegevens geldt voor het plangebied een **hoge** verwachting voor nederzettings- en bebouwingsresten uit de periode volle en late middeleeuwen en een **middelhoge** verwachting voor de periode nieuwe tijd. Resten worden verwacht vanaf het maaiveld.

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek kan worden gesteld dat het plangebied een hoge archeologische verwachting heeft voor bewoningsresten vanaf het neolithicum. In contrast tot deze hoge verwachting staat het vermoeden dat een zeer groot deel van de noordelijke helft van het plangebied is gesaneerd. Hoewel de exacte omvang van de sanering tot op heden niet bekend is, blijkt uit een overzichtstekening van aanwezige ondergrondse tanks, leidingen en (pomp)installaties dat tenminste 50% van dit deel van het plangebied in meer of mindere mate gesaneerd zal zijn. Nadere saneringsinformatie is niet aanwezig. Voor deze delen van het plangebied kan de archeologische verwachting bijgesteld worden naar **geen verwachting**.

Geadviseerd wordt om de intactheid van de bodemopbouw in de delen van het plangebied waarover twijfel bestaat of de bodem (volledig) is verstoord vast te stellen op basis van een verkennend booronderzoek. In de niet verstoorde delen van het plangebied is het advies om met boringen de bodemopbouw op vier verspreid gelegen locaties vast te stellen.

Afbeelding 1. Ligging van het plangebied in het centrum van Best.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectnaam	Nieuwstraat 64
Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Best
Plaats	Best
Toponiem	Nieuwstraat
Kaartblad (1:25.000)	51B
Oppervlakte	ca 6000 m ²
RD-coördinaten (centrum)	x: 155.825 / y: 391.725
Maaiveldhoogte (AHN)	tussen ca. 15,5 m (noorden) en 16,0 m (zuiden) +NAP
Archis-onderzoeksnummer	
AMK-terrein	n.v.t.
Waarnemingnummer(s)	n.v.t.
Type onderzoek	Bureauonderzoek
Versie rapportage	concept 1.0
Opdrachtgever	BRO Adviseurs in ruimtelijke ordening, economie en milieu B.V
Uitvoerder	Archeologisch Adviesbureau De Tijd
Auteur/Sr archeoloog	Drs. E. Blom
Actorregistratienr.	89992828
Bevoegde overheid	Gemeente Best
KNA-versie	4.2

INLEIDING

DOEL EN AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK

Het doel van een bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde, archeologische verwachting, met behulp van informatie uit bronnen over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied. Tijdens dit onderzoek wordt onder meer gebruik gemaakt van het centraal Archeologisch Informatiesysteem (Archis) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) waarin de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) is opgenomen. Aanvullende (cultuur)historische informatie kan verkregen worden uit historische kaarten. Om inzicht te krijgen in de opbouw en ontwikkeling van het landschap worden onder andere de bodemkaart en beschikbare geologische en geomorfologische kaarten geraadpleegd. Het resultaat is een standaardrapport met een advies op basis waarvan de bevoegde overheid een besluit kan nemen over het al dan niet laten uitvoeren van vervolgonderzoek.¹ Het onderzoek is uitgevoerd volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 4.2 Landbodems, protocol 4002 Bureauonderzoek (Centraal College van Deskundigen Archeologie, 2022) en de gemeentelijke onderzoek richtlijnen zoals op 13 december 2022 door B&W van Eindhoven vastgesteld.²

Aanleiding voor het bureauonderzoek is een wijziging van het omgevingsplan. In het kader van het opstellen van deze wijziging dient de aanvrager een rapport aan de gemeente te overleggen, waarin de archeologische waarde van het plangebied naar het oordeel van Burgemeester en Wethouders in voldoende mate is vastgesteld. Afhankelijk van de uitkomsten van het archeologisch (voor-)onderzoek kunnen aan de ontwikkeling regels worden verbonden ter behoud van belangrijke archeologische waarden. Deze kunnen bestaan uit technische aanpassingen (*in situ* behoud) of een veiligstellende opgraving (*ex situ* behoud).

Het betreft de bouw van ca 30 starterswoningen op een terrein waar tot 2020 een tankstation gevestigd was. In de mini-woonwijk zullen naast woningen een nieuwe doorgaande weg, ondergrondse vuilcontainers, een speeltuin, diverse parkeerplaatsen en aanvullende nutsvoorzieningen worden aangelegd. Of en waar hiervoor bodemingrepen nodig zijn, is op dit moment nog niet in detail bekend.

AFBAKENING VAN HET PLAN- EN ONDERZOEKSGEBIED

Best ligt langs de A2 ten noordwesten van Eindhoven (en de A50/A58). Het plangebied grenst in het noordwesten aan de Nieuwstraat (tussen nr. 62b en 66) en krijgt in het zuidoosten een ontsluiting op de Marie Raymakersstraat (tussen nr. 14 en 18). Het plangebied ligt verder ingeklemd tussen huidige bebouwing (figuur 1 en 2).

Om de landschappelijke en archeologische context te begrijpen, worden in dit onderzoek niet alleen gegevens over het plangebied zelf betrokken, maar ook data uit de directe omgeving, in een buffer van 500 meter er omheen. Voor deze bufferomvang is gekozen, omdat daarmee het plangebied afdoende in haar landschappelijke en archeologische context bestudeerd kon worden en de correlatie tussen vondsten en onderzoeken binnen en buiten het plangebied beoordeeld kon worden.

¹ SIKB, Protocol 4002, Versie 4.1, d.d. 19 februari 2018: p.4.

² <https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR686527>.

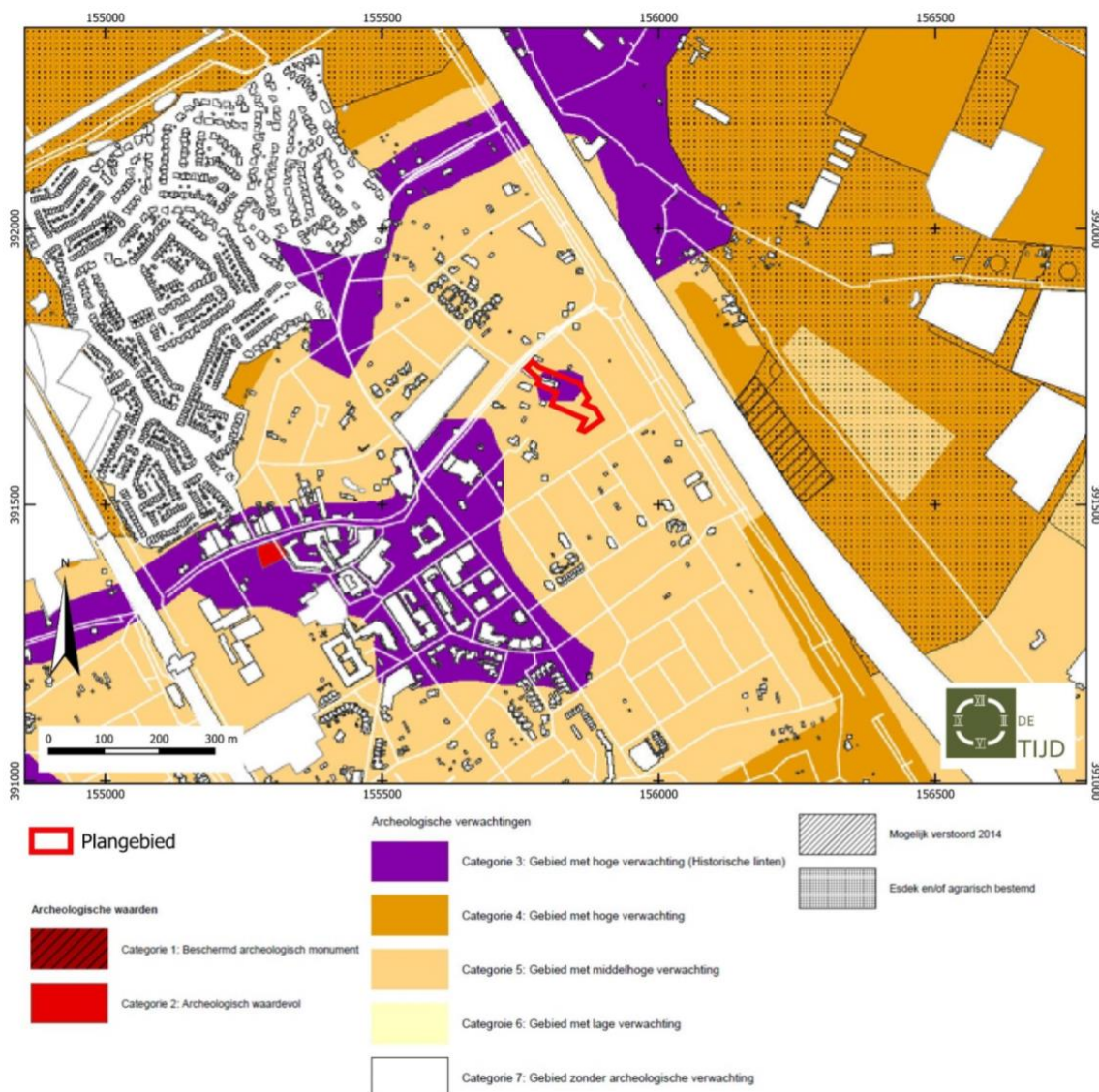
Afbeelding 2. Huidige (boven) en geplande inrichting van het plangebied aan de Nieuwstraat.

BELEIDSKADER

Sinds 1 juli 2016 is de Erfgoedwet van kracht. Het doel van deze wet is te voorkomen dat archeologische waarden uit het verleden verloren gaan. In deze wet zijn de gemeenten verantwoordelijk voor het beheer van het bodemarchief binnen hun grondgebied. Voor een goed beheer van dit bodemarchief gebruikt de gemeente een archeologische beleidskaart. De archeologische beleidskaart geeft een gemeente breed overzicht van bekende en te verwachten archeologische waarden. De kaart maakt inzichtelijk waar en bij welke ruimtelijke ingrepen een archeologisch onderzoek verplicht is en wordt als toetsingskader gebruikt voor ruimtelijke procedures.

Het plangebied valt binnen het bestemmingsplan Parkeernormen en Archeologie Best (06-02-2017). Volgens dit bestemmingsplan valt het noordwestelijke deel van het plangebied (deels) binnen de dubbelbestemming Waarde – Archeologie 3 (gebied met hoge archeologische verwachting, historische kern)³ en de rest van het plangebied binnen de dubbelbestemming Waarde – Archeologie 5 (gebied met een middelhoge archeologische verwachting). Volgens de bijbehorende planregels is archeologisch onderzoek noodzakelijk bij bodemingrepen groter dan respectievelijk 250 m² en 2.500 m² en dieper dan 30 cm beneden maaiveld (50 cm -mv bij esdekken). Bij een dergelijke heterogene classificatie geldt de hoogste waardering voor het gehele plangebied, hetgeen in dit geval de eerstgenoemde waarde is.

De dubbelbestemmingen binnen de gemeente Best zijn afgeleid van de archeologische beleidskaart van de gemeente Best en de bijbehorende beleidsnota. Volgens de beleidskaart (figuur 3) ligt het plangebied deels in een zone met een middelhoge en deels in een zone met een hoge archeologische verwachting.

Figuur 3. Beleidskaart gemeente Best.

³ Mogelijk hangt dit samen met de vermoedelijke ligging van de molen van Camps direct grenzend aan de noordzijde van het plangebied.

BUREAUONDERZOEK

METHODEN

Het voorliggend hoofdstuk omvat de resultaten van het archeologisch bureauonderzoek. Het onderzoek is uitgevoerd volgens protocol 4002 van de KNA 4.2. Hierbij werden de volgende processtappen doorlopen:

Processtap	Specificatie
Afbakenen plan/onderzoeksgebied; vaststellen consequenties toekomstig gebruik	LS01
Vermelden (en toepassen) overheidsbeleid	LS01
Beschrijven huidig en toekomstig gebruik	LS02
Beschrijven bekende aardwetenschappelijke kenmerken	LS04
Beschrijven bekende archeologische kenmerken	LS04
Beschrijven historische situatie	LS03
Beschrijven mogelijke verstoringen	LS03
Opstellen gespecificeerde verwachting	LS05

Tijdens het uitvoeren van de bovengenoemde processtappen werd een groot aantal bronnen van diverse aard geraadpleegd. Deze worden hieronder benoemd en in het bronnenoverzicht nader gespecificeerd.

- (Landelijke en regionale) bodem-, geologische en geomorfologische (overzichts-)kaarten;
- Paleogeografische kaarten;
- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN);
- Rapporten van eerder uitgevoerd archeologisch en cultuurhistorisch onderzoek;
- Inrichtingsplannen en conditionerende onderzoeksrapporten;
- Lucht- en satellietfoto's;
- Kaartmateriaal: topografische (militaire) kaarten, oude kadasterkaarten, oude en historische kaarten;
- Gemeentelijk en/of provinciaal archief;
- Erfgoedvereniging Dye van Best;
- Archeologische Monumenten Kaart (AMK);
- Het Archeologisch Informatie Systeem (Archis);
- Gemeentelijke waardenkaart en/of de provinciale Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS);
- Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond (DINO);
- Gemeentelijke verwachtings- en beleidskaarten.

In het onderzoek zal ingegaan worden op de volgende vragen:

- Wat is de landschapsgeschiedenis van het plangebied en wat betekent dit voor de geomorfologische en bodemkundige opbouw?
- Welke archeologische gegevens zijn al bekend over het plangebied en de directe omgeving?
- Hoe is het plangebied in het verleden gebruikt, wat is het gebruik nu en wat is de invloed daarvan op de te verwachten archeologische resten en de gaafheid daarvan?
- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op mogelijk aanwezige archeologische resten?
- Wat is de gespecificeerde archeologische verwachting (inclusief de verwachte conservering en gaafheid) voor het plangebied?
- Op welke wijze kan bij de verdere planvorming en -realisatie met eventueel aanwezige archeologische waarden worden omgegaan?

RESULTATEN

Vorming van het landschap

Het natuurlijke landschap, aardkundig en ecologisch, bepaalde tot diep in de middeleeuwen de gebruiksmogelijkheden voor de mens. Woonplaatsen en kampementsites van jagers-verzamelaars werden op relatief hoge en droge plekken aangelegd in de buurt van open water. Lage en vochtige gebieden waren ongeschikt voor bewoning. Tegelijk waren deze laatste de gebieden die gebruikt werden voor bijvoorbeeld het weiden van vee en het verzamelen van voedsel. Om te achterhalen hoe dat landschap er in die tijd uitzag, zijn geomorfologische en bodemkaarten de kenbronnen.

Het plangebied maakt deel uit van het dekzandgebied van Noord-Brabant. De ondergrond wordt doorsneden door een aantal zuidoost-noordwest georiënteerde breuken, die de Roerdalslenk (Centrale Slenk) en het Peelblok (Peelhorst) begrenzen. Het plangebied ligt in de Centrale Slenk ofwel Roerdalslenk. De Centrale Slenk is opgevuld met een zandpakket van soms meer dan 15 meter dik. De oudere afzettingen zijn als gevolg van tektonische bodemdaling tot grote diepte weggezakt. Het Weichselien, het laatste glaciaal, (circa 115.000 – 11.700 jaar geleden) is belangrijk geweest voor de vorming van het huidige landschap. Tijdens een groot deel van het Weichselien was de bodem permanent bevroren. Tijdens perioden van dooi werd door sneeuwsmeelt- en regenwater veel sediment verspoeld. Hierbij zijn fluvioperiglaciale afzettingen gevormd en dalen ontstaan. De fluvioperiglaciale afzettingen zijn zeer divers en bestaan uit fijn en grof zand, soms met grind, leemlagen en plantenresten en worden tot de Formatie van Boxtel gerekend.

In het Midden-Weichselien (circa 73.000 – 14.700 jaar geleden) breidde het landijs zich sterk uit, maar bereikte Nederland niet. Tijdens het optimum stond de zeespiegel ongeveer 120 meter lager dan tegenwoordig en kreeg het klimaat een steeds continenter karakter (koud en droog). Vegetatie was in deze periode zeer schaars en er was sprake van een poolwoestijn, met permanent bevroren ondergrond en grote zandverstuivingen. Deze eolische afzettingen bedekte de eerder afgezette fluvioperiglaciale afzettingen. Dit wordt dekzand genoemd. Dit zand is kalkloos, fijnkorrelig (150 – 210 µm), goed afgerond, goed gesorteerd en arm aan grind en wordt tot de Formatie van Boxtel gerekend. Door deze dekzandafzettingen ontstond een reliëf dat wordt gekenmerkt door zowel langgerekte dekzandruggen en dekzandkopjes als door vlaktes met depressies. De dekzandruggen hebben invloed gehad op de waterhuishouding van het gebied. De rivieren stroomden langs de ruggen ter plaatse van de lagergelegen delen. In de beekdalen van de hogere Pleistocene zandgronden werd klei, leem of kleilig zand afgezet. Deze afzettingen behoren tot het Singraven Laagpakket van de Boxtel Formatie.

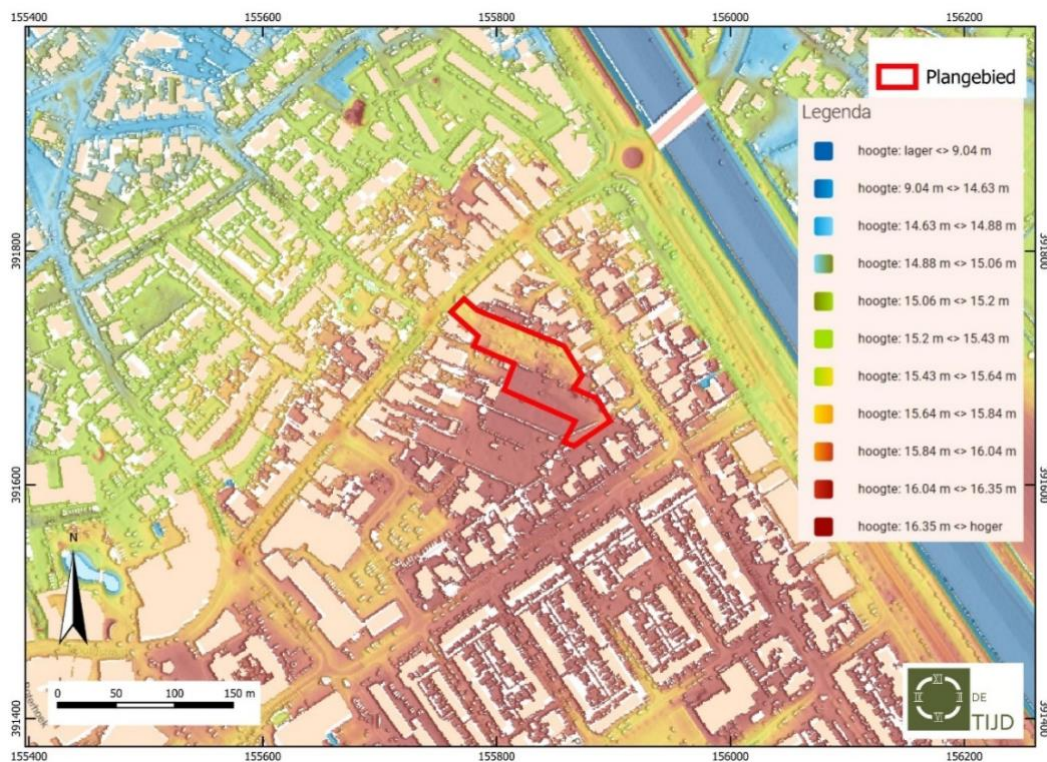
Het klimaat werd tijdens het Holoceen (circa 11.700 jaar geleden tot nu) warmer en vochtiger. Het landschap is door geologische processen sindsdien weinig meer veranderd. Het dekzand werd door de toenemende vegetatie vastgelegd en de beken sneden zich in, waarbij ze de natuurlijke laagten volgden, zoals de eerder gevormde dalen. Ook steeg gedurende het Holoceen de grondwaterstand en nam de hoeveelheid neerslag toe. Het oude beekdalensysteem was niet toereikend om al het oppervlaktewater af te voeren. Daardoor konden zich meerdere kleine beken ontwikkelen. Door stagnatie van de waterafvoer trad er in de beekdalen veenvorming op.

Geomorfologie en bodem

Op de geomorfologische kaart is het plangebied niet gekarteerd vanwege de ligging in de bebouwde kom van Best (bijlage 2). Het is echter duidelijk dat het gebied in een zone met dekzandwelingen ligt (dekzandrug al dan niet met oud-bouwlanddek: code 3L51yc). Op ongeveer 1 kilometer naar het westen ligt een dalvormige laagte (bijlage 2).

De relatieve hoogteligging van het maaiveld op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN, figuur 4) vertoont een geleidelijk verloop van het maaiveld van ca 15,5 m +NAP in het noordelijke deel van het plangebied naar ca 16,0 m +NAP in het zuidelijke deel.

Volgens de bodemkaart (bijlage 3) zijn in het plangebied hoge zwarte enkeerdgronden (zEZ23) te verwachten. Op de drogere delen van het dekzandlandschap zijn veelal veldpodzolgronden ontstaan. Deze worden gekenmerkt door een uitspoelingslaag (E-horizont) en een inspoelingslaag (B-horizont). De B-horizont gaat veelal via een overgangslaag (de BC-horizont) over in het niet door bodenvorming beïnvloede zand (de C-horizont). Podzolgronden worden gekenmerkt door een humusrijk akkerdek. Wanneer dit akkerdek dikker is dan 50 cm spreken we van een enkeerdgrond. Doordat enkeerdgronden vaak zijn aangelegd in gebieden waar oorspronkelijk podzolgronden zijn ontstaan, kunnen resten hiervan onder het akkerdek aanwezig zijn. De dikte van een oud bouwlanddek is afhankelijk van de ouderdom en de intensiteit waarmee materiaal is opgebracht. Tussen het akkerdek en de oorspronkelijke podzolbodem komen vaak nog oude cultuur- of akkerlagen voor. Deze worden gekenmerkt door een licht (bruin)grijze kleur met relatief veel houtskooldeeltjes en andere antropogene bestanddelen. De grondwatertrap VI tot VII betekent dat het redelijk tot goed ontwaterde bodems betreft. Dergelijke bodems lenen zich uitstekend voor akker- of grasland.

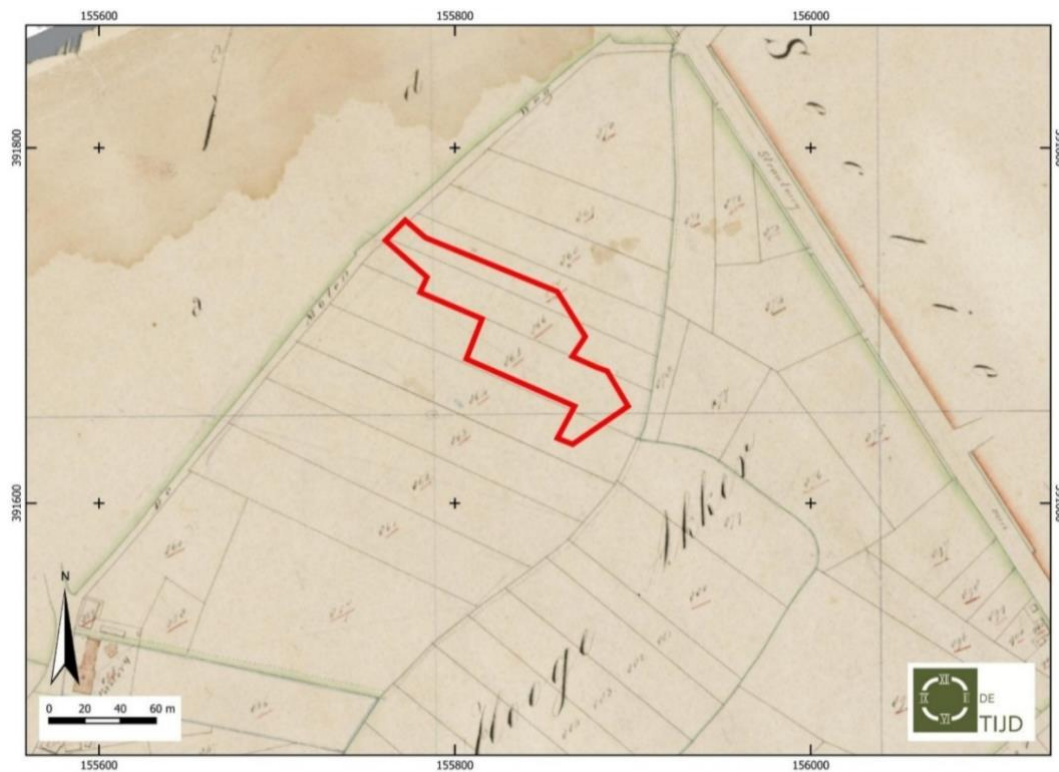
Figuur 4. Het plangebied op de AHN-hoogtekaart.

Uit twee boringen in de directe omgeving van het plangebied (DINO loket boring B510833 en B510840) mag afgeleid worden dat de dikte van het oude akkerdek aanzienlijk is. Een boring ten westen van het plangebied (in de Nieuwstraat) laat een dikte van 1,0 m zien en ten oosten van het plangebied (langs de Eindhovenseweg) is dit zelfs 1,2 m. De natuurlijke ondergrond bestaat uit zwak siltig, matig fijn, lichtbruin zand behorende tot dekzandafzettingen van het Laagpakket van Wierden (Formatie van Boxtel). Het dekzand is afgezet op een sterk zandig leempakket dat onderdeel uitmaakt van het Laagpakket van Liempde (Formatie van Boxtel). Dit leempakket komt in beide boringen voor op een diepte van 1,70 – 1,80 m -mv en is 50 tot 60 cm dik.

Een en ander sluit goed aan op het onderzoek van BAAC aan de Oranjestraat (hemelsbreed ca 200-300 m naar het zuidwesten).⁴ Uit de bodemopbouw aldaar blijkt dat het plangebied deel uitmaakt van een lemig dekzandgebied (oud dekzand⁵) dat licht in noordoostelijke richting afhelt. In het gebied zijn veldpodzolgronden ontstaan. Dit bodemtype, de aanwezige hydromorfe kenmerken in de C-horizont en de relatief lage ligging met een afgedekt, intact bodemprofiel wijzen op relatief natte omstandigheden. Ondanks de relatief natte omstandigheden is het terrein aan de Oranjestraat in de ijzertijd bewoond geraakt (zie onder). In de loop van de Romeinse tijd is het gebied waarschijnlijk weer verlaten en vermoedelijk in gebruik genomen voor de landbouw. Rond 1100 is het plangebied aan de Oranjestraat opnieuw bewoond geraakt tot ca 1250.

Historische ontwikkeling⁶

Het grondgebied van het huidige Best bestond oorspronkelijk uit meerdere losse kernen/buurtschappen. Naast Best bestond er Naastenbest en Verrenbest en de kleinere, landelijke buurtschappen Aarle en De Vleut. Deze bewoningsclusters groeiden vanaf de 17^e eeuw langzaam naar elkaar toe en vormden vanaf de tweede helft van de 20^e eeuw de huidige bebouwde kom van Best. De eerste vermelding van Best zou uit de vroege middeleeuwen stammen. De heilige Odulfus zou omstreeks 800 in Best zijn geboren.

Figuur 5. Het plangebied op de oudste kadastrale minuut uit 1811-1832.

De eerste bekende vermelding van Best in de schriftelijke bronnen vinden we in het jaar 1307. Er is sprake van *villa de Best*. De naam is vermoedelijk afkomstig van *bast*, 'bast' of 'boomschil' en verwijst hiermee naar de aanwezigheid van hout en bos of mogelijk moeras (laaggelegen, vochtige plaats met struikgewas of laag geboomte). Het grondgebied van Best behoorde in de vroege en volle middeleeuwen toe aan de

⁴ Kooi 2012.

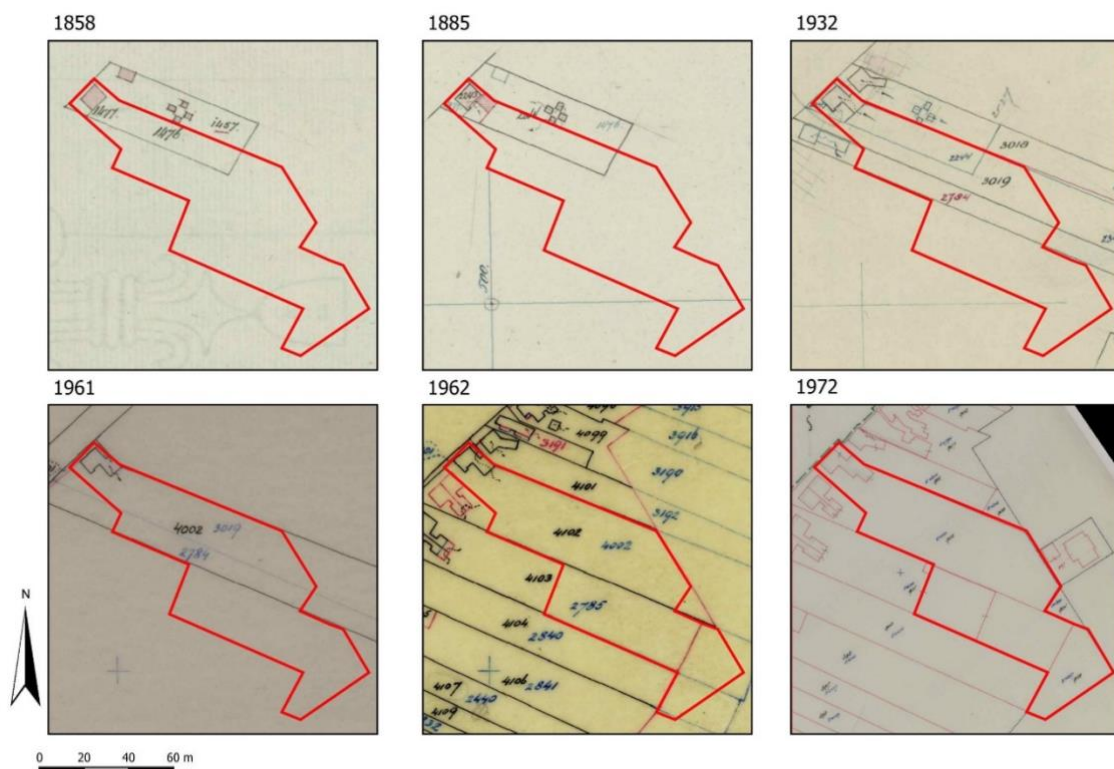
⁵ Oud dekzand is vóór het laatglaciaal afgezet. Hierin worden geen diepere archeologische niveaus verwacht.

⁶ Ontleend aan Kruithof & Van der Feest 2023 met verwijzingen naar: Berkvens & Schotten 2010; Van Berkel & Samplonius 2006; Maas & Vangheluwe 2018.

heerlijkheid Oirschot. Best ontstond dan ook aan de doorgaande weg tussen Oirschot en Eindhoven (Oirschotseweg – Hoofdstraat – Nieuwstraat), tevens als centrale kern tussen Naastenbest en Verrenbest (ofwel Steenweg). Naast deze west-oost verbinding werd de historische bebouwingkern mede gevormd door een noord-zuid verbinding met de Oranjestraat en het Raadhuisplein.

In de 13^e eeuw kwam het gebied rondom Best in de invloedssfeer van de hertog van Brabant als onderdeel van de Meierij van 's-Hertogenbosch. Aan het einde van de 14^e eeuw lag in Best een houten kapel. In 1437 werd er een stenen kapel gebouwd die medio 16^e eeuw tot kerk werd verbouwd toen Best tezamen met de omliggende kernen zoals Naastenbest en Verrenbest een eigen parochie werd. De huidige neogotische Sint-Odulphuskerk werd tussen 1880 en 1886 gebouwd. In 1740 werd een stenen weg aangelegd die Best verbond met 's-Hertogenbosch, Boxtel en Eindhoven. Na de afscheiding van Oirschot in 1819 ontwikkelde Best zich als zelfstandige gemeente van een overwegend agrarische gemeenschap tot een plaats waar zich steeds meer industrie ging vestigen.

Binnen het plangebied zien we op historisch kaartmateriaal voor het eerst in 1858 bebouwing verschijnen. Daarvoor was het gebied in gebruik als akker getuige de oudste kadastrale minuut waarop de huidige Nieuwstraat staat afgebeeld als De Molenweg (figuur 5). Deze weg vormde de noordelijke begrenzing van de Hooge Akker, terwijl het plangebied op deze kaart geprojecteerd is op de akker zelf. Een duidelijke aanwijzing dat het hier inderdaad om een esdek (hoge zwarte enkeergronden) gaat zoals hierboven aan de hand van de bodemkaart is geopperd.

Figuur 6. Serie kaarten uit het archief van het kadaster vanaf 1858.

Op de latere Bonnebladen wordt bebouwing langs de Nieuwstraat/Molenweg aangegeven en verschijnt er ter hoogte van het plangebied een molen. De Bonnebladen geven bebouwing echter niet heel nauwkeurig weer, maar in het archief van het Kadaster is een mooie kaartenserie aanwezig (figuur 6). Daaruit valt af te leiden dat rond 1858 inderdaad bebouwing in en rond het plangebied is verschenen: een pand (waarschijnlijk woonhuis) aan de straatkant met bijgebouw en molen (vermoedelijk de vier blokjes net ten noorden van het plangebied). Het gaat hier om de molen van Camps waarvan een foto bewaard

is gebleven (figuur 7). Het betrof een zogenaamde Standermolen bedoeld om koren te malen. Op de kaarten uit 1885 en 1932 wordt de bebouwing langs de straat uitgebreid. Volgens de info uit de molendatabase is de molen in 1929 verdwenen. Het woonhuis in het plangebied blijft nog tot minimaal 1972 bestaan waarna het verdwijnt om ruimte te maken voor de toegang tot het tankstation.

Van Blankenstein geeft in zijn overzicht van defensie- en oorlogschade aan dat er oorlogsvernielingen in Best hebben plaatsgevonden. Er werden enkele tientallen woningen vernield en honderden woningen raakten beschadigd. Ook werden spoor- en verkeersbruggen in 1944 door de Duitsers opgeblazen.⁷ De Sint-Odulphuskerk werd zwaar beschadigd tijdens beschietingen door de Duitse troepen in oktober 1944. In en rondom Best hebben meerdere vliegtuigcrashes plaatsgevonden in de jaren 1941-1944. Op basis van de gegevens hebben in (het centrum van) Best in het verleden meerdere ruimingen van explosieven of munitie plaatsgevonden.⁸ Er zijn geen aanwijzingen dat binnen het plangebied sprake is van oorlogsgelateerde vernielingen of inslagen.

Figuur 7. De Molen van Camps (bron: Nederlandse Molendatabase).

De laatste ca 50 jaar is het terrein in gebruik door Autobedrijf Van de Sande. De familie Van de Sande realiseert eind jaren 60 van de vorige eeuw een tankstation inclusief wasplaats en een klein garagebedrijf (bijlage 1). In eerste instantie ligt het pompeiland tegen het garagebedrijf aan op het zuidelijke deel van het noordelijke perceel (zie figuur 2 en bijlage 1: nr 7 en 8). De noodzakelijke ondergrondse tanks lagen ter hoogte van nr 1 op bijlage 1. Na een tussentijdse sanering in 1994, waarbij het pompeiland is verplaatst naar nr 5 op bijlage 1 en er nieuwe tanks in de buurt van het pompeiland zijn ingegraven (nr 2 en 3), is de tankvoorziening in 2020 volledig weggehaald en heeft er, na milieukundig bodemonderzoek, opnieuw een sanering plaatsgevonden.

BEKENDE ARCHEOLOGISCHE WAARDEN BINNEN ONDERZOEKSGBIED

In het plangebied en het onderzoeksgebied daar omheen, met een straal van 500 m, liggen geen wettelijk beschermde archeologische monumentterreinen. Binnen het onderzoeksgebied zijn wel enkele vindplaatsen bekend waarnaar gravend onderzoek heeft plaatsgevonden (figuur 8). De onderstaande gegevens zijn ontleend aan onderzoeksmeldingen, zoals die in de landelijke archeologische database ARCHIS zijn opgenomen (ARCHIS, 2025). Deze wordt beheerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Daarnaast is aanvullende informatie opgevraagd bij de Erfgoedvereniging Dye van Best.⁹

⁷ Van Blankenstein 2006.

⁸ Ruimingskaart BeoBom geraadpleegd via www.arcgis.com.

⁹ Zowel telefonisch als schriftelijk (mail aan Frank de Kleijn d.d. 15 september 2025) maar hierop is geen reactie gegeven.

De volgende onderzoeken zijn voor deze studie relevant:

2374048¹⁰

Op ca 500 m naar het zuidwesten heeft Archol een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd langs de Hoofdstraat. Tijdens het archeologisch onderzoek zijn de resten aangetroffen van bewoning uit de vroege of volle middeleeuwen en uit de nieuwe tijd. De bewoning uit de nieuwe tijd concentreerde zich zoals verwacht vooral langs de Hoofdstraat zelf, direct ten noorden van het gemeentehuis. De geringe resten lijken op een 18^e -19^e-eeuwse datering te wijzen. Dit komt overeen met het beschikbare historische kaartmateriaal. In het zuidwesten van het plangebied zijn de resten van bewoning uit de volle middeleeuwen gevonden. De aanwezigheid van een Karolingische scherf kan ook duiden op de aanwezigheid van oudere sporen in de omgeving. Deze archeologische resten bevatten belangrijke waardevolle informatie over de ouderdom en oorsprong van Best. De (vol) middeleeuwse sporen behoren toe aan een gebouwplattegrond van een (boeren) erf.

2159228¹¹

Eerder onderzoek aan de Oranjestraat (door BAAC) heeft ook sporen uit de volle middeleeuwen opgeleverd. Mogelijk behoren de bewoningssporen van beide vindplaatsen tot één grote middeleeuwse nederzetting die zich uitstrekt vanaf de Oranjestraat tot aan het Raadhuisplein. Uitgaande van het bekende bewoningsbeeld uit de volle en late middeleeuwen zijn binnen het plangebied meer sporen van gebouwplattegronden en nevenstructuren, zoals waterputten en erfgreppels, rondom de aangetroffen bewoningssporen te verwachten.

2204263¹²

Op hetzelfde terrein aan de Oranjestraat heeft BILAN vervolgens tijdens gravend onderzoek twee vindplaatsen aangetoond. Uit de aanwezigheid van twee kuilen en vijf spiekers uit de ijzertijd is af te leiden dat in de ijzertijd op en nabij het onderzoeksgebied een nederzetting lag. De negenpalige spieker is gedateerd in de late ijzertijd en de vier- en zespalige spiekers in de ijzertijd. In diverse sporen werd handgevormd aardewerk aangetroffen. Geen van de scherven kon op basis van vorm, versiering, baksel, verschraling of afwerking nauwkeuriger gedateerd worden dan de ijzertijd. Helaas zijn tijdens het onderzoek geen huisplattegronden aangetroffen. Ten noorden van de spiekers zijn geen sporen uit de ijzertijd waargenomen waardoor het aannemelijk is dat de bijbehorende huisplattegronden ten zuiden van de spiekers, buiten het opgravingsterrein liggen.

In het zuidwestelijke deel van het onderzoeksgebied werden twee bijgebouwen en een waterput uit de volle Middeleeuwen aangetroffen. Eén van de structuren is in de Huijbers typologie geïnterpreteerd als een bijgebouw van het type B3 (1125 – 1250 AD). Uit de botanische monsters afkomstig uit de waterput is gebleken dat in de agrarische economie van de nederzetting in elk geval vlas, selderij, een bietengewas, (mogelijk) pastinaak en waarschijnlijk één of meerdere graansoorten een rol speelden. Bij het aardewerk zitten de twee meest voorkomende soorten aardewerk uit de late 12e en vroege 13e eeuw: Zuid-Limburgs aardewerk en Elmpster aardewerk. Het geringe aantal scherven, waarvan ook nog een groot deel van slechts twee potten, maakt het aannemelijk dat het erf kortstondig in gebruik is geweest.

Zoals hierboven gesteld zou deze vindplaats zich mogelijk uit kunnen strekken tot aan het Raadhuisplein.

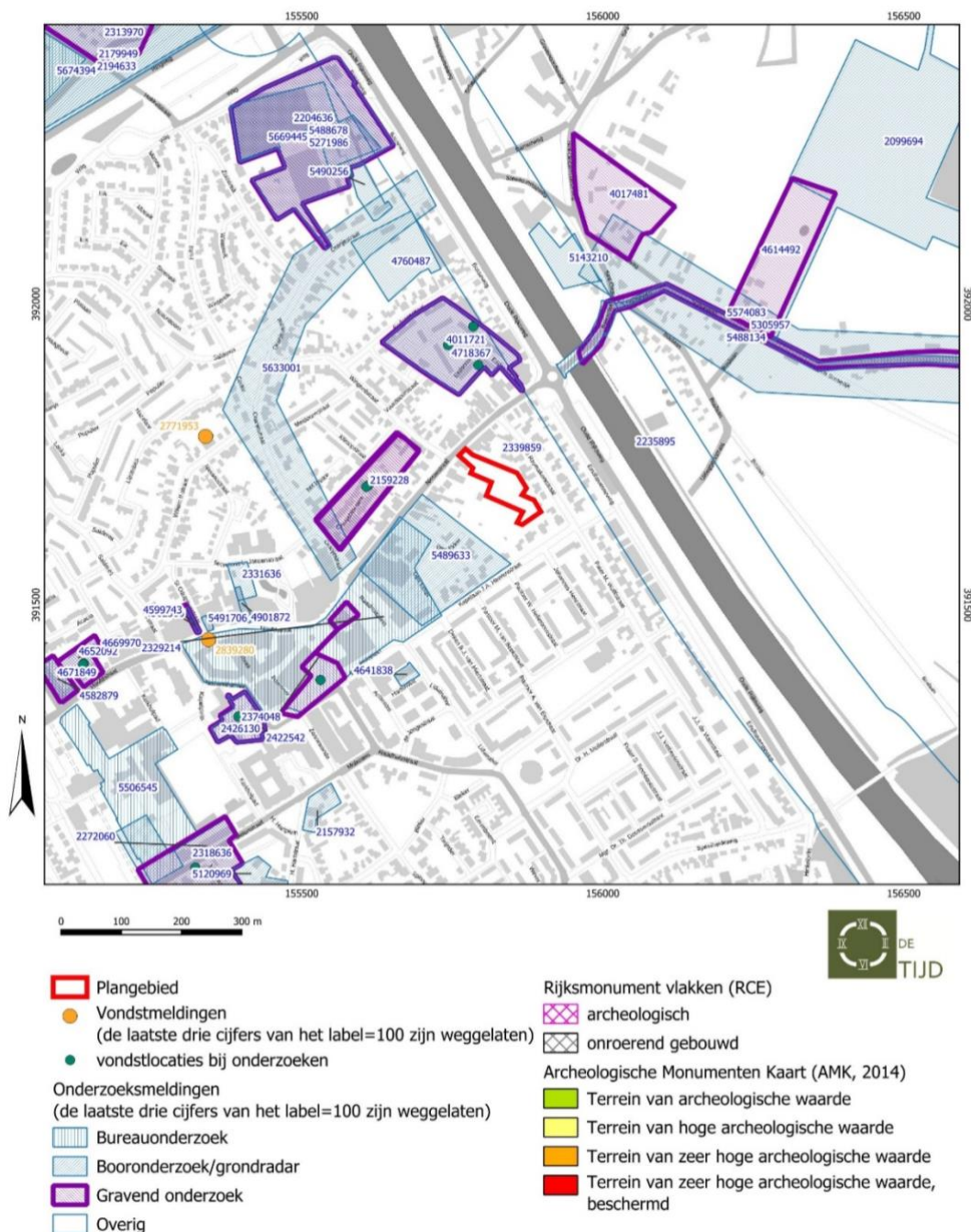
¹⁰ Goddijn 2012.

¹¹ Van der Mark 2007.

¹² Kooi 2012.

2426130¹³

Direct ten westen van bovenbeschreven onderzoek heeft IDDS acht proefsleuven aangelegd langs de Nazarethstraat 10. Alle sleuven zijn aangelegd tot in de top van het onverstoord zand. De diepte daarvan kon plaatselijk variëren. In de werkputten zijn resten van moderne omwerking en van invloeden van de aanleg van de huidige bebouwing uit de jaren '70 van de 20^e eeuw gevonden. Het potentiële archeologisch niveau was in het plangebied slechts deels intact en vertoont veel sporen van (bio)turbatie en grondverbetering voor de landbouw uit de 19^e - 20^e eeuw. Eventuele archeologische sporen zijn mede hierdoor niet aangetroffen.

Figuur 9. Bekende archeologische gegevens in en om het plangebied. In rood het onderzoeksgebied. Bron: ARCHIS (gegevens zijn bijgewerkt tot 27 maart 2025).

¹³ Koekkelkoren 2014.

4599743¹⁴

Aan de Hoofdstraat 28 - hoek Sint Odulphusstraat te Best heeft Archol in 2018 een archeologische begeleiding uitgevoerd. Uit het onderzoek blijkt dat de aan te leggen bouwkuip niet dieper rijkt dan een recente geroerde laag. In de laag zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van resten van de schuurkerk of andere sporen en vondsten uit de Nieuwe tijd en oudere perioden aangetroffen. Geconcludeerd kan worden dat de ontwikkeling van het plangebied niet leidt tot vernietiging van archeologische waarden. Er is daarom geen vervolgonderzoek geadviseerd.

4718367¹⁵

Tijdens het onderzoek zijn verspreid over het plangebied 14 proefsleuven aangelegd. Verspreid over de proefsleuven zijn verschillende archeologische resten aangetroffen, toe te wijzen aan drie vindplaatsen. Vindplaats 1 bestaat uit off-site sporen (o.a. een vierpalige spieker), die globaal in de periode ijzertijd – middeleeuwen gedateerd kunnen worden. Vindplaats 2 bestaat uit enkele greppels die als perceelsindelingen geïnterpreteerd worden. De omvang van de vindplaats is niet bekend. Twee houtskoolmeilers behoren tot vindplaats 3. De datering is onbekend. De drie vindplaatsen zijn als niet-behoudenswaardig gewaardeerd.

5574083

Transect heeft in het kader van de verbreding van de A2 archeologisch onderzoek uitgevoerd. In Archis zijn alleen de eerste bevindingen gemeld: *Proefsleuvenfase is afgerond. Deelgebied 4 een vindplaats NT, deelgebied 5 en 6 wegens grote hoeveelheid kabels en leidingen maar beperkt kunnen onderzoeken. Deelgebied 6 één greppel in de top van het stuifzand.*

4017481¹⁶

Op basis van de resultaten van het IVO-P werd bevestigd dat voornamelijk sprake is van een hoge enkeerdgrond. In sommige vallen is ook nog een oude akkerlaag aanwezig. Niettemin deden zich ook situaties voor waar geen antropogene plaggenbodem aanwezig of bewaard was. Veelal werd meteen onder deze plaggenbodem het uitgangsmateriaal (C-horizont) aangetroffen. Er werden vooral post-middeleeuwse off-site fenomenen vastgesteld. Een structuur van een bijgebouw werd mogelijk herkend en kan ouder zijn. Echter niet ouder dan de volle middeleeuwen. Er zijn verder geen archeologische relevante en betekenisvolle sporen en/of resten aangetroffen. Het proefsleuvenonderzoek heeft niet geresulteerd in het aantreffen van behoudenwaardige archeologische vindplaatsen.

4614492¹⁷

Door ArcheoPro is (ook) een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd op een terrein aan de Sonseweg 11-13 te Best. In de proefsleuven is slechts een 30-50 cm dikke, moderne bouwvoor aangetroffen met daaronder het schone gele zand van de C-horizont, zonder sporen van podzolvorming. Grondsporen bestaan slechts uit opgevulde ontwateringsgreppels en sporen van de recent gesloopte kas (20^e eeuw).

Samenvattend

Uit bovenstaand overzicht mag geconcludeerd worden dat er rond het plangebied met name sporen en vondsten zijn aangetroffen uit de (late)ijzertijd en volle middeleeuwen. Met name de verspreiding van structuren behorende bij een middeleeuwse vindplaats beslaat een groot oppervlak. Onderhavig

¹⁴ Hemminga 2018.

¹⁵ Schurmans 2021.

¹⁶ Paulussen, Orbons & De Nutte 2017.

¹⁷ Exaltus & Orbons 2018.

plangebied ligt mogelijk net ten noordoosten van een grote middeleeuwse nederzetting die zich vanaf de Oranjestraat/Oranjobloesem tot aan het Raadhuisplein uitstrekt. Sporen die verband houden met deze nederzetting (off-site, landinrichting et cetera) mogen in het onderhavig plangebied verwacht worden.

BODEMVERSTORINGEN

Binnen het plangebied is een groot deel in opdracht van de gemeente Best gesaneerd na de ontmanteling van het tankstation.¹⁸ Hierbij heeft geen archeologisch (voor)onderzoek plaatsgevonden en het betreffende saneringsrapport is niet beschikbaar gebleken.¹⁹ Wel hebben we de beschikking over het rapport bodemonderzoek met daarin een overzicht van alle elementen waaruit het tankstation bestond (bijlage 1). Waar er precies gesaneerd is, is dus onbekend maar we mogen aannemen dat in ieder geval de locaties waar ondergrondse tanks, leidingen en pompinstallaties aanwezig zijn geweest ontgraven zijn om deze zaken te verwijderen. Daarnaast is het goed mogelijk dat ook de werkplaats (inclusief smeerpuit) en de wasplaats grondig zijn gesaneerd. Op deze locaties zal ook de bouw/fundering van deze panden tot een verstoring van de bodem hebben geleid. Zonder saneringsrapport is de inschatting tot op heden dat ten minste 50% van het plangebied verstoord zal zijn geraakt tijdens de sanering.

Ook kabels en leidingen die bij de inrichting van het terrein als tankstation en garagebedrijf hebben gehoord zullen tot verstoringen hebben geleid. Het is echter onbekend waar deze kabels en leidingen hebben gelegen. Het is aannemelijk dat in ieder geval een deel ervan is weggehaald tijdens de saneringen.

GESPECIFICEERD ARCHEOLOGISCH VERWACHTINGSMODEL

Door middel van het analyseren van de verzamelde gegevens uit bovenstaand bureauonderzoek wordt een gespecificeerde en onderbouwde verwachting van de verwachte archeologische waarden binnen het plangebied opgesteld. Het verwachtingsmodel voor het plangebied zal hieronder kort per tijdsperiode worden toegelicht. De nadruk bij dit model ligt op de keuzes die ten grondslag lagen aan, al dan niet permanente, vestiging voor bewoning. Het plangebied kan vanaf het neolithicum echter ook voor andere doeleinden bezocht of uitgezocht zijn zoals begraving, infrastructuur of landinrichting voor onder mee landbouw en veeteelt. De keuzes die aan deze gebruiksdoeleinden ten grondslag lagen zijn zo mogelijk nog lastiger met zekerheid vast te stellen als die voor bewoning.

Het landschap heeft met name voor de prehistorische mens een belangrijke rol gespeeld in de keuze voor een bewoningslocatie. Het plangebied ligt in een zone met dekzandwelingen. Gezien de ouderdom van de te verwachte afzettingen kunnen in het plangebied vindplaatsen aanwezig zijn vanaf het laat-paleolithicum tot en met de nieuwe tijd. Aanwijzingen voor oudere niveaus in het dekzand ontbreken. Dat is op zich ook niet vreemd want de bewoning ten tijde van het vroeg- en midden-paleolithicum in Noordwest-Europa was onlosmakelijk verbonden met het klimaat. Soms was het zo koud dat menselijke bewoning simpelweg geen optie was. Pas vanaf ca 14.000 v. Chr. zette een klimaatsverbetering in en werd de Noordwest-Europese Laagvlakte begaanbaar. De oudst bekende cultuur betreft het Magdalénien, een cultuur die primair leefde van rendieren. Vanwege het jaarlijkse trekgedrag van deze dieren langs de Maas sloeg het Magdalénien waarschijnlijk zijn tenten voornamelijk op in het Maasdal en de directe omgeving. Dit verklaart waarom resten van deze cultuur op de zandgronden van Brabant

¹⁸ Eerder werd een deel van het terrein al gesaneerd (1994). Het ging daarbij in ieder geval om een deel van de ondergrondse tanks ter hoogte van nr 1 uit bijlage 1. Tenminste één tank is niet verwijderd maar afgevuld met zand. Vermoedelijk is ook de locatie van het oude pompeiland (nr 7) gesaneerd in 1994.

¹⁹ Mondelinge mededeling BRO (2 juli 2025).

ontbreken. De dichtstbijzijnde Magdalénien-vindplaats is gevonden op de grens met Limburg (Griendtsveen).²⁰

Periode	Verwachting	Verwachte kenmerken vindplaats
Vroeg-Paleolithicum – Midden Paleolithicum	Geen	Bewoningssporen, tijdelijke kampementen, vuursteen artefacten, haardkuilen
Laat-Paleolithicum – Mesolithicum	Laag	Bewoningssporen, tijdelijke kampementen, vuursteen artefacten, haardkuilen
Neolithicum – Vroege Middeleeuwen	Hoog	Nederzetting: cultuurlaag, fragmenten aardewerk, natuursteen, gebruiksvoorwerpen. Landinrichting: greppels, sloten, wallen, hekwerken. Ritueel: grafheuvels, (crematie)graven, deposities.
Late Middeleeuwen – Nieuwe tijd	Hoog / Middelhoog	Nederzetting: cultuurlaag, fragmenten aardewerk, natuursteen, gebruiksvoorwerpen. Landinrichting: greppels, sloten, wallen, hekwerken.

Tabel 1. Gespecificeerde archeologische verwachting.

Jager-verzamelaars uit het laat-paleolithicum tot en met het mesolithicum kozen als woon- en verblijfplaats vaak voor de hoger liggende terreingedeelten in het landschap, bij voorkeur in de buurt van open water.²¹ Nabij water heerste er een grotere biodiversiteit wat de jacht en het verzamelen van plantaardig voedsel vergemakkelijkte. Op dit soort locaties was ook drinkwater beschikbaar.²² Vuursteenvindplaatsen worden gekenmerkt door een vuursteenspreiding aan het oppervlak en eventueel sporen in de vorm van ondiepe haardkuilen. De vuursteenartefacten kunnen vanaf het maaiveld worden verwacht als deze zijn opgeploegd. *In situ* vondsten en sporen kunnen in de top van een eventueel aanwezige podzolbodem worden aangetroffen, voor zover deze niet is verploegd.

Op circa 1 kilometer afstand ligt een natte dalvormige laagte. Op basis hiervan kan gesteld worden dat het plangebied niet in de buurt van een gradiëntzone ligt. In de omgeving van het plangebied zijn tot op heden ook zeer weinig vuursteenvondsten bekend. Hierdoor wordt aan het plangebied een lage verwachting toegekend om vindplaatsen vanaf het laat-paleolithicum tot en met het mesolithicum aan te treffen.

Vanaf het neolithicum ontstaan in onze streken de eerste landbouwculturen die gekenmerkt worden door meer sedentaire nederzettingen. In de beginperiode combineert men akkerbouw met het jagen en verzamelen, maar geleidelijk stapt men over naar akkerbouw en veeteelt. De nederzettingen worden gekenmerkt door permanente woningen die vaak diep in de grond gefundeerd waren. Waterputten werden gegraven voor de watervoorziening terwijl in en nabij de nederzetting afvalkuilen werden gegraven om afval te begraven. Deze sporen kunnen diep in de bodem reiken. De vondsten kunnen vanaf het maaiveld worden verwacht als deze zijn opgeploegd. *In situ* vondsten en sporen kunnen in de top van een eventueel aanwezige podzolbodem worden aangetroffen, voor zover deze niet is verploegd. Dieper ingegraven sporen kunnen uiteraard ook op een dieper niveau (onder de verploegde top van de podzolbodem) worden aangetroffen.

²⁰ Drenth in: Berkvens et al. 2011.

²¹ De aanwezigheid van dekzandruggen en water is voor alle perioden een vestigingsfactor van belang (Berkvens et al. 2011, 129).

²² Zie onder meer Louwe Kooijmans et al. 2005 en Drenth in: Berkvens et al. 2011, 29.

In de periode vanaf het neolithicum tot en met de vroege-middeleeuwen heeft men nog steeds een voorkeur voor hoger en droger gelegen gebieden in de nabijheid van water, maar is men in toenemende mate in staat het landschap zelf in te richten en water te putten uit ondergrondse bronnen. Daarom wordt voor nederzettingsresten vanaf het neolithicum tot en met de vroege-middeleeuwen een hogere verwachting aan het plangebied toegekend. Hoewel het onderzoek van BILAN enkele honderden meters westelijk heeft aangetoond dat de bodemomstandigheden feitelijk zorgden voor een relatief natte omgeving, zien we aldaar dat het gebied wel bewoond is geraakt in de ijzertijd en later in de periode 1100 – 1250 (LMEA).

Vanaf de late-middeleeuwen verandert het bewoningspatroon. Bewoning concentreert zich in dorpen, steden en bewoningsclusters. Rondom deze dorpen ligt het landbouwareaal dat instaat voor de voedselvoorziening van de inwoners.²³ In deze periode is een hoge ligging van het gebied niet meer doorslaggevend voor de locatiekeuze. Dat er gedurende de volle en late middeleeuwen is gewoond in dit gebied wordt duidelijk als we naar de resultaten van archeologisch onderzoek langs de Oranjestraat en het Raadhuisplein kijken, direct ten westen van het plangebied.

Uit het historisch kaartmateriaal blijkt dat het plangebied tot de eerste helft van de 19^e eeuw onbebouwd is geweest. Daar komt pas verandering in vanaf ca 1858 wanneer er een woonhuis met bijgebouw en (tegen de noordgrens van het plangebied aan) een molen worden gebouwd. Of er uit deze periode nog sporen te verwachten zijn is twijfelachtig en daarom krijgt het plangebied voor de nieuwe tijd een middelhoge verwachting op het aantreffen van historische bebouwingsresten.

Echter: saneringswerkzaamheden op het terrein van het voormalige tankstation en garagebedrijf hebben het noordelijke deel van het plangebied naar verwachting aanzienlijk verstoord. En ook de aanleg van het tankstation en garagebedrijf heeft al tot aanzienlijke bodemverstoringen geleid. Zeker ter hoogte van de ingegraven olietanks, de aangelegde leidingen en pompinstallaties en ter hoogte van de funderingen van het oude en 'nieuwe' pompeiland, het garagebedrijf met smeerput en de wasplaats (zie bijlage 1). De verstoringen beslaan vermoedelijk meer dan de helft van het noordelijke deel van het plangebied. Tenzij een saneringsrapport (of de uitkomst van het verkennend booronderzoek) het tegendeel bewijst mag op basis van deze gegevens de algemene verwachting op archeologische vindplaatsen in het gebied bijgesteld worden naar *geen verwachting*.

CONCLUSIES EN ADVIES

Het plangebied kent op grond van het oorspronkelijke natuurlijke landschap een middelhoge tot hoge verwachting voor vindplaatsen vanaf de late steentijd tot en met de nieuwe tijd. Met name voor de ijzertijd en de volle middeleeuwen zijn er genoeg aanwijzingen dat er gewoond werd in de directe omgeving van het plangebied. Voor andere perioden en voor andere gebruiksdoeleinden bestaan voor het plangebied minder goede aanwijzingen maar deze mogen evenzeer verwacht worden.

Voor deze verwachting geldt echter een groot voorbehoud: het is zeer waarschijnlijk dat een groot deel van de natuurlijke bodemopbouw in het noordelijke deel van plangebied ernstig verstoord is, waarmee ook eventuele archeologische resten verdwenen zullen zijn. Er is geen nadere (sanerings)informatie over de mate van verstoring (diepte). Het advies is het plangebied te onderwerpen aan een verkennend booronderzoek waarbij de delen die mogelijk niet gesaneerd zijn *of* bij de aanleg van het tankstation en

²³ Zie onder meer Schotten in: Berkvens *et al.* 2011, 47.

garagebedrijf tot minder diepe verstoringen hebben geleid, worden getoetst op de mate van intactheid van de bodemopbouw. Dit geldt dan met name voor de gebiedsdelen die niet zijn ingericht als behorende bij het tankstation.²⁴ Deze gebiedsdelen kunnen wel op andere wijze (funderingen van gebouwen of bodemsanering) verstoord geraakt zijn en dat kan gecontroleerd worden door een verkennend booronderzoek. In de delen die naar verwachting niet verstoord zijn dient de bodemopbouw in kaart gebracht te worden tot aan de leemlaag op ca 1,70 – 1,80 m mv.

²⁴ Dus buiten de ingegraven tanks voor olieopslag en pompinstallaties om, want die zijn zeker tot op grote diepte verstoord.

GERAADPLEEDE BRONNEN

ARCHIS, 2024. Archeologisch informatiesysteem ARCHIS, beheerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Geraadpleegd maart 2025. <http://archis.cultureelerfgoed.nl>.

Blankenstein, van, E., 2006: Defensie- en oorlogsschade in kaart gebracht (1939 – 1945), Zeist.

Berkvens, R., et al, 2011. Kempisch erfgoed in beeld Een regionale erfgoedkaart voor de Kempen- en A2 gemeenten Bergeijk, Bladel, Eersel, Oirschot, Reusel-De Mierden, Waalre, Valkenswaard, Cranendonck en Heeze-Leende.

Centraal College van Deskundigen Archeologie, 2022. Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA): Versie 4.2. Gouda: SIKB.

Exaltus, R. & J. Orbons, 2018, Sonseweg 11-13, Best Gemeente Best. Inventariserend Veldonderzoek (IVO-P); Proefsleuven. ArcheoPro Archeologisch rapport Nr 18063.

Goddijn, M.A., 2012, Het middeleeuwse verleden van Best opgespoord Inventariserend proefsleuvenonderzoek in het centrum van Best. Archol rapport 184.

Hemminga, M. E., 2018, Plangebied Best Hoofdstraat 28 - Sint Odulphusstraat. Archeologische begeleiding conform protocol proefsleuvenonderzoek. Archol Rapport 409.

Koekkelkoren, A.M.H.C., 2014, Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven, Nazarethstraat 10, fase 1 & 2, Best. IDDS Archeologie rapport 1684.

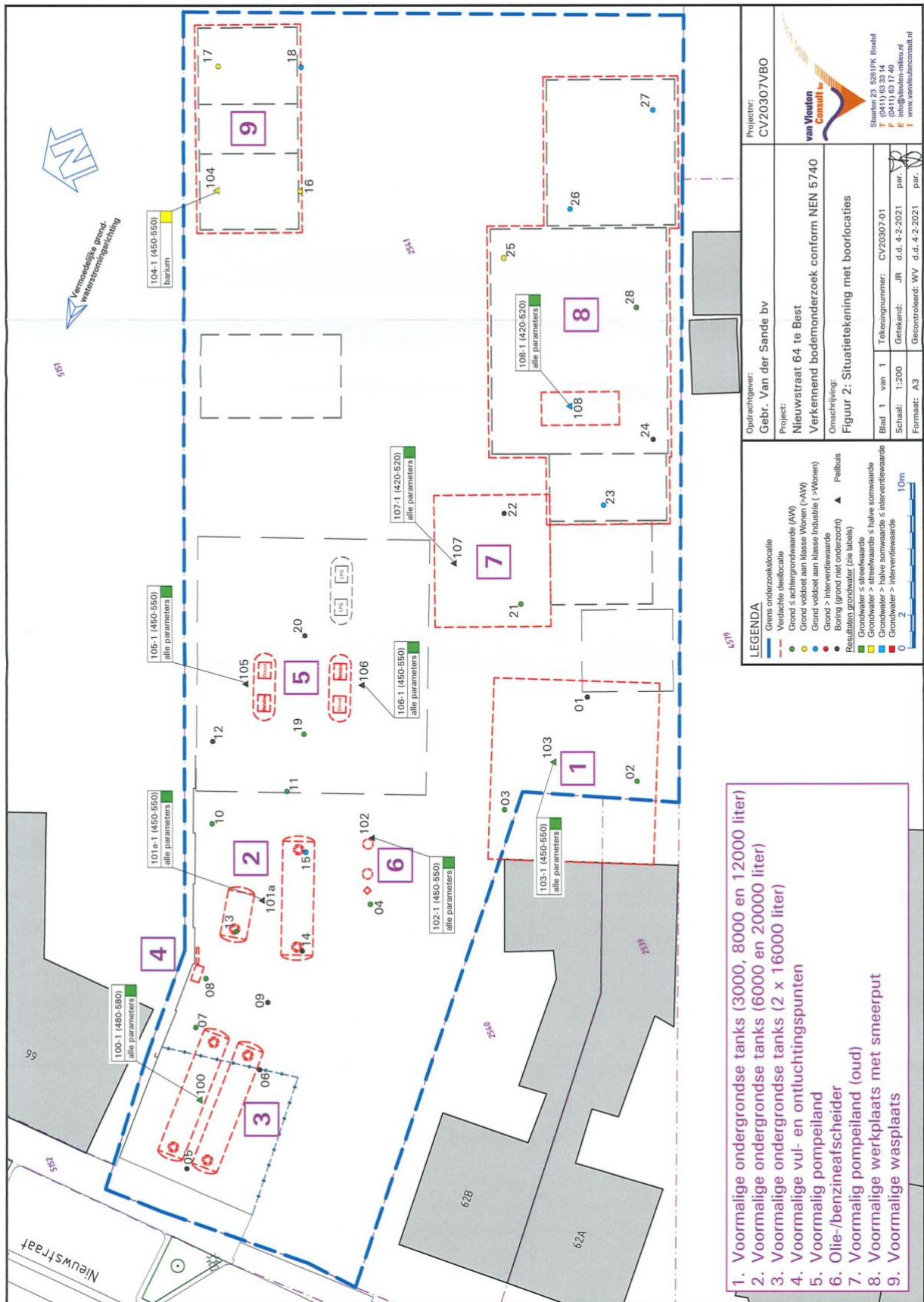
Kooi, M., 2012, Best (NB), Oranjestraat. Definitief Archeologisch Onderzoek. Rapportnummer 2012/B1520.

Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens & A. van Gijn (red.), 2005: *Nederland in de prehistorie*. Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam.

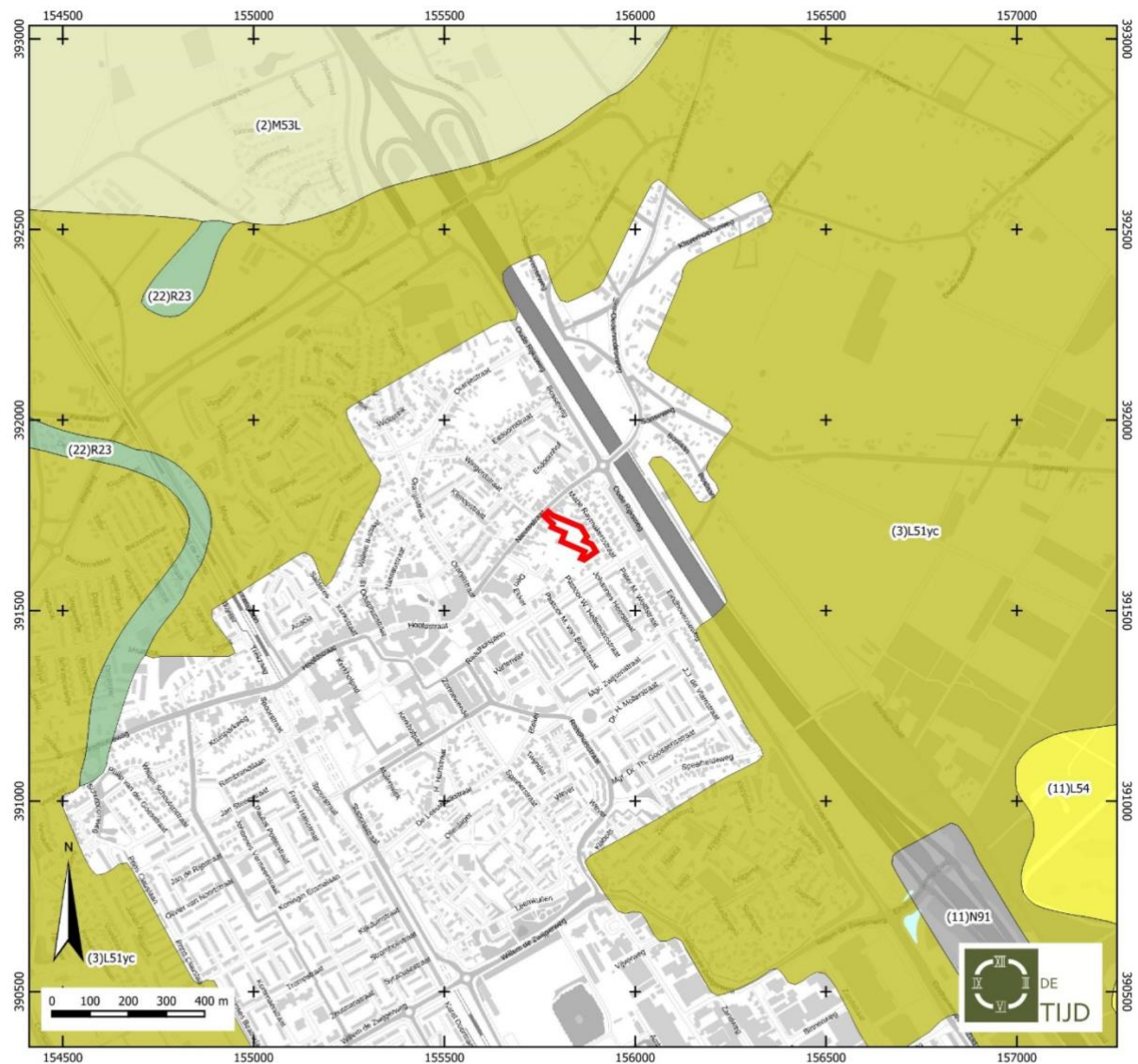
Schurmans, M.D.R., 2021, Plangebied Best-Esdoornstraat 22. Gemeente Best. Archeologisch vooronderzoek: proefsleuvenonderzoek. RAAP-Rapport 4937.

Paulussen, R., J. Orbons & G. De Nutte, 2017, Sonseweg 1, Best Gemeente Best. Inventariserend Veldonderzoek (IVO-P); Proefsleuvenonderzoek. ArcheoPro Archeologisch rapport Nr 16096.

BIJLAGE 1. OVERZICHT VAN DE INRICHTING VAN HET TANKSTATION AAN DE NIEUWSTRAAT 64 (UIT RAPPORT BODEMONDERZOEK).

BIJLAGE 2. PLANGEBIED OP DE GEOMORFOLOGISCHE KAART (1:50.000)

 Plangebied

Geomorfologie (BRO 2023)

 L51 Dekzandwelingen

 L54 Landduinen met bijbehorende vlakten en laagten

 M53 Vlakte van ten dele verspoelde dekzanden of löss

 N91 Groeve

 N94 Laagte ontstaan door afgraving

 R23 Dalvormige laagte

 Water

Toevoegingen bedekking (BRO 2023)

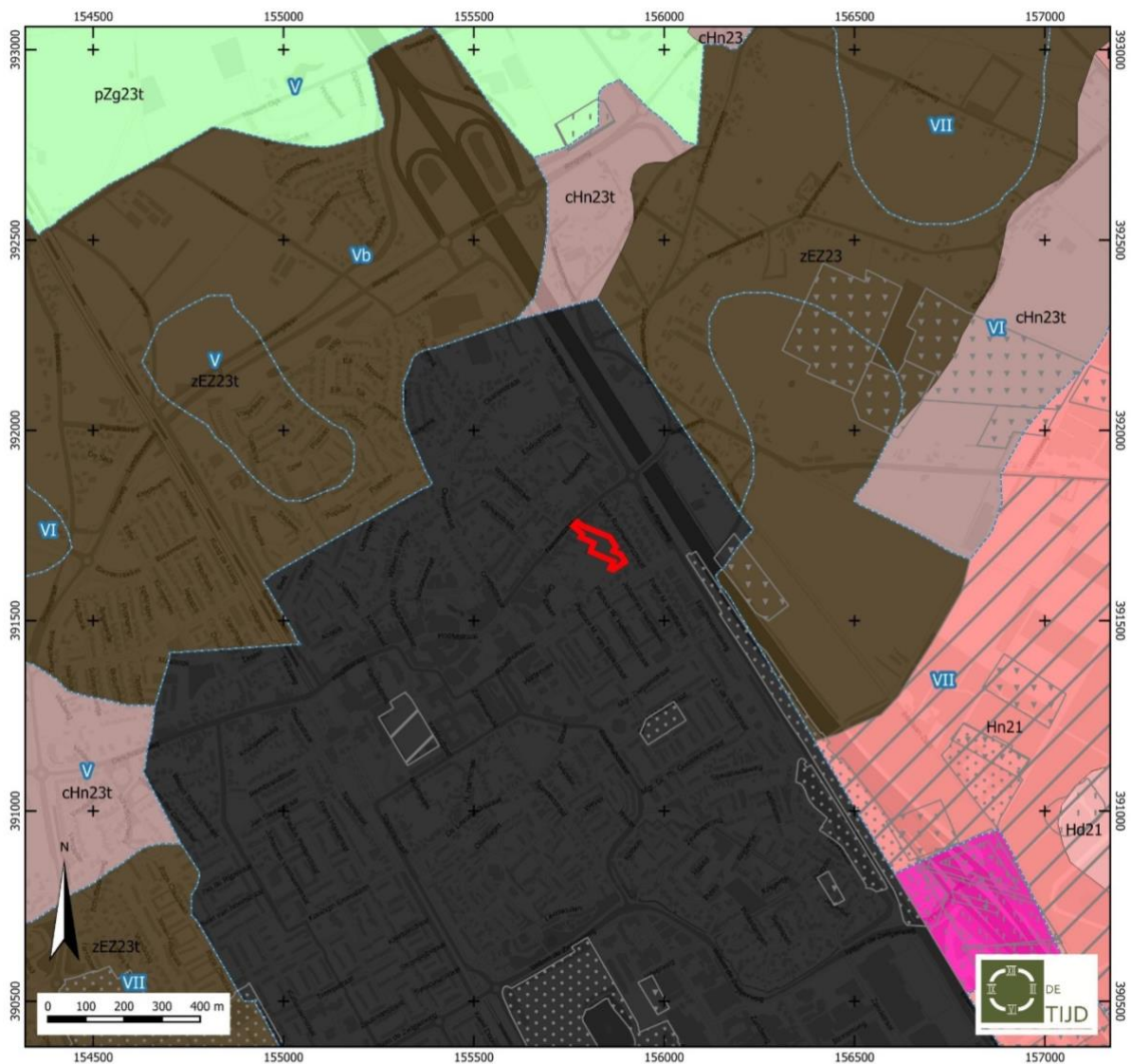
yc: al dan niet met oud-bouwlanddek

Toevoegingen reliëf (BRO 2023)

L: relatief laaggelegen

BIJLAGE 3. PLANGEBIED OP DE BODEMKAART (1:50.000)

 Plangebied

Bodemkaart (BRO 2023)

 Hn23 Veldpodzolgronden; lemig fijn zand

 Hd21 Haarpodzolgronden; leemarm en zwak lemig fijn zand

 pZg23 Beekeerdgronden; lemig fijn zand

 Hn21 Veldpodzolgronden; leemarm en zwak lemig fijn zand

 cHn23 Laarpodzolgronden; lemig fijn zand

 Hoge zwarte enkeerdgronden; lemig fijn zand

Overige gebieden (BRO 2023)

 Bebouwd gebied

 Sterk opgehoogd terrein

Vergraven Gronden

(Brouwer & van der Werff 2012)

 Delfstoffen

 Depots

 Gemodificeerde natuur

 Verwerkingen